

Nr 924

Av herr Heckscher m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 50, angående universitetens och högskolornas organisation och förvaltning m. m.

(Lika lydande med motion nr 759 i Första kammaren)

I proposition nr 50 framlägges förslag rörande dels organisationen av universitets/högskoleväsendets centrala ledning, dels de enskilda universitetens och högskolornas organisation och förvaltning. Vidare framlägges förslag rörande erforderlig personalorganisation för de skilda förvaltningsenheterna. Till grund för ifrågavarande proposition ligger det av 1955 års universitetsutredning avgivna betänkandet (SOU 1963: 9).

Vårt ställningstagande till denna proposition grundar sig främst på vår strävan att försöka bevara den akademiska friheten. Vetenskapernas frihet — deras rätt att arbeta på saklig och objektiv grund — har alltid utgjort en av förutsättningarna för västerlandets framsteg i såväl andligt som materiellt avseende. Denna frihet har gällt alla områden för den västerländska människans verksamhet, såväl humanistiska som rättsliga och naturvetenskapliga. De mörkare perioderna i västerlandets historia sammanfaller ofta med de tider då tankens ofrihet varit rådande. Vi betraktar den akademiska friheten som en förutsättning för demokratiens livskraft och motsätter oss därför alla åtgärder som kan leda till en inskränkning av densamma. Med anledning av vårt principiella ställningstagande vill vi uttala vår tillfredsställelse över att såväl ovannämnda utredning som chefen för ecklesiastikdepartementet fastslagit nödvändigheten av forskningens frihet, d. v. s. grundforskarens rätt att själv välja sitt forskningsobjekt och sin forskningsmetod.

Den frihet som universiteten/högskolorna av hävd åtnjutit i Sverige kan dock, enligt vår uppfattning, lätt bli illusorisk om inte universiteten/högskolorna tillförsäkras en större ekonomisk självständighet gentemot statsmakterna än vad som föreslås i nämnda proposition. Det kan visserligen i detta sammanhang anföras, att staten ikläder sig ett allt större ekonomiskt ansvar beträffande universitetens/högskolornas kostnader — kostnader som under senare år kraftigt ökat beroende på det snabbt stigande antalet inskrivna vid dessa lärosäten — och med anledning härav kan en vidgad kontroll av anvisade allmänna medel anses vara motiverad. Vi fin-

ner emellertid icke att behovet av ekonomisk detaljkontroll måste öka därför att statsanslagen uppräknas. Vad som för oss framstår som enda tänkbar målsättning i detta sammanhang är att söka åstadkomma den rätta balansen mellan universitetens/högskolornas ekonomiska självständighet och statsmakternas bestämmanderätt över de statliga anslagen till dessa lärosäten. Vi vill således verka för att bereda den akademiska friheten plats även inom framtidens universitets/högskoleväsende, vilket enligt vår mening är genomförbart trots ett tilltagande statligt ekonomiskt engagemang. För att vår målsättning i detta hänseende skall kunna förverkligas är det angeläget att universitetens/högskolornas planering och anslagsfrågorna beträffande desamma ej alltför starkt särskiljes. Å ena sidan måste planläggningsarbetet hållas inom en ram som med hänsyn till de ekonomiska resurserna framstår som verklighetsbetonad. Å andra sidan bör ståndpunktstagandet i anslagsfrågor konsekvent underordnas de planer som med utgångspunkt från den vetenskapliga forskningens och utbildningens krav kan göras gällande.

Ett remissyttrande över universitetsutredningens förslag (s. 35 i prop.) är i detta sammanhang relevant. »Det synes emellertid böra diskuteras, om icke med hänsyn till universitetens fria ställning det engelska systemet med stora klumpanslag till universitetens fria förfogande i kombination med effektiv revision och noggrann årlig omprövning av anslagsmotiveringarna vore att föredraga framför det system, vi ha här i landet, med en relativt långt gående specialdestinering av statsanslagen och en administrativ apparat av väsentligen ämbetsverkssnitt för anslagens förvaltning. Under alla omständigheter måste regleringen av anslagen begränsas så att den akademiska frihetsutövningen — alltså fritt val av forskningsprogram och forskningsmetoder samt valfrihet inom ramen för gällande studieplaner beträffande undervisningens former och innehåll — icke inkräktas.»

Av anslagstekniska skäl torde det i Sverige vara svårt att utan vidare inplacera det brittiska systemet. Det finns emellertid en annan väg på vilken en väsentlig ökning av självständigheten och smidigheten i universitetsväsendet bör kunna uppnås. Vi förordar sålunda en bestämmelse enligt vilken inom hela det område som täckes av universitetsväsendet *uppkommande besparingar på vissa anslag må kunna användas till anslagsförstärkning på andra områden*. Beslutanderätten om sådan överflyttning bör icke förbehållas Kungl. Maj:t utan läggas hos det föreslagna kanslersämbetets styrelse, som dessutom bör ha befogenhet och uppmuntras att, där så kan ske, i sin tur delegera beslutanderätten till de särskilda universiteten och högskolorna eller till fakultetsberedningarna. En bestämmelse av detta slag skulle antagligen i realiteten innebära en betydande förstärkning av universitetens ekonomiska möjligheter samtidigt som samarbete mellan olika universitet och universitetsinstitutioner härigenom skulle uppmuntras.

I detta sammanhang vill vi förordna att en bestämmelse svarande mot den

som finnes i 2 § 1 mom. 1956 års universitetsstatuter införes i de nya stadgarna. Med avseende på fondförvaltningen innebär stadgandet ett uttryck för universitetets rättsliga särställning såsom självständig juridisk person och utgör ett stöd för universitetets äganderätt till sina donationsfonder. Bestämmelserna torde ej heller i andra avseenden sakna betydelse för att markera universitetets frihet och självständighet.

Även universitets/högskoleväsendets växande administrationsapparat, som ytterst är en följd av vår tids »utbildningsexplosion», kan verka inskränkande på den akademiska friheten. Arbetsfördelningen mellan akademiska och administrativa organ inom universitets/högskoleväsendet kommer i detta sammanhang in i bilden, varom vi vill framföra, att även om vissa behov föreligger av en förstärkning av den administrativa organisationen, är det enligt vår mening icke möjligt att taga exempelvis det statliga ämbetsverket eller industriföretaget till förebild när man skall reformera universitets/högskoleväsendets administration. Vad som särskilt måste beaktas vid uppbyggnaden av en förbättrad administration för universitetens och högskolornas del anser vi vara dessas fundamentala uppgifter som organ för forskning och undervisning och i samband därmed svårigheten att särskilja universitetens och högskolornas renodlat akademiska angelägenheter från deras utbildnings-, personal- och ekonomisk-administrativa ärenden. Det låter visserligen säga sig och är i och för sig riktigt att den vetenskapligt verksamma personalen bör befrias från den belastning administrativa uppgifter kan innebära. Men å andra sidan visar erfarenheten från andra områden, att en konfliktsituation mellan administratörerna och »sakintressenas» företrädare kan innebära lika stor belastning. Även om det är en fördel att universitetsorganisationen förstärkes på det administrativa planet, är det enligt vår mening angeläget att administratörerna framstår som medhjälpare till den vetenskapligt verksamma personalen och icke såsom dess överordnade. Med utgångspunkt i vårt allmänna ställningstagande till universitets/högskoleväsendets organisation och administration framlägger vi nedan förslag beträffande följande områden:

1. Fakultetsberedningarna
2. Utrustningsnämnden
3. Undervisningsnämnderna
4. Universitetens och högskolornas förvaltningschefer
5. Institutionerna.

1. Det förslag till organisation av universitetens och högskolornas centrala ledning som framlägges i propositionen tillstyrker vi i princip. Beträffande de föreslagna fakultetsberedningarna vill vi dock framföra följande. Ändamålet med dessa är av allt att döma att söka åstadkomma en fortlöpande central avvägning mellan de önskemål och behov som de olika lärosätenas fakulteter anmäler i sina till beredningen ingivna petita. Detta har vi intet att erinra mot. Däremot anser vi beträffande beredningarnas sammansätt-

ning, att *forskarna/lärarna skall tillförsäkras majoritet i varje beredning*. Vidare anser vi med hänsyn till den teologiska utbildningens särskilda villkor och krav, att fakultetsberedningen för teologi och humaniora bör delas, så att *en särskild beredning skapas på det teologiska ämnesområdet*.

2. Vad så beträffar organisationen för utrustningsplanering och upphandling förordar universitetsutredningen, att den nuvarande utrustningsnämnden för universitet och högskolor skall upphöra såsom självständigt verk. Departementschefen yrkar dock på att *utrustningsnämnden* skall bibehållas, vilket enligt vår mening förefaller obefogat. Vi föreslår däremot att denna organisation *inordnas i kanslersämbetet*. I överensstämmelse med vad som framhållits av ett stort antal remissinstanser bör tillses, att systemet med central upphandling icke drives alltför långt utan att institutionerna inom rimliga gränser får möjlighet att själva inköpa erforderlig materiel.

3. De uppgifter som enligt propositionen tillägges utbildningsnämnderna är mer omfattande än vad som tillkommer de nuvarande undervisningsnämnderna. Häremot har vi inget att invända. Däremot bör tillses, att *majoriteten i varje utbildningsnämnd utgöres av akademiska lärare, som tillhör fakultet respektive sektion*. Under sådana förhållanden kan det även förmodas, att fakulteterna blir mer villiga att delegera befogenheter till utbildningsnämnderna.

4. Vi förordar i princip inrättandet av särskilda befattningar för förvaltningschefer vid universiteten, eftersom rektorernas arbetsbörda härigenom kan komma att minskas. Icke heller har vi någon invändning mot att förvaltningschefen ingår som ledamot av universitets styrelse. I sin egentliga verksamhet bör emellertid *förvaltningschefen* enligt vår mening *till alla delar vara underställd rektor*, ehuru denne bör ha möjlighet att i den utsträckning han så finner lämpligt delegera beslutanderätt till förvaltningschefen i löpande administrativa ärenden. Vi anser vidare beteckningen »universitetsråd» för dessa förvaltningschefer missvisande och föreslår i stället beteckningen »*akademidirektör*», vilken bättre torde klargöra tjänstens beskaffenhet.

5. Institutionernas betydelsefulla position inom universitets/högskoleväsendet slås fast i propositionen. Det är enligt vår mening tillfredsställande att man i förslaget lägger stor vikt vid institutionernas ställning. I huvudsak förordar vi även förslaget i propositionen beträffande institutionernas organisation. Däremot anser vi ej skäl föreliggande att låta enskilda akademiska lärare väcka förslag om inrättande av ny institution. En sådan befogenhet skulle i åtskilliga fall kunna leda till konflikter och svårigheter.

Bestämmanderätten över institutionernas egna angelägenheter och medel bör enligt vår mening alltid ligga hos institutionerna själva. Sålunda bör i institutionsprefektens befogenheter ingå rätt att förordna assistenter, amanuenser och biträdespersonal vid institutionen. Fakulteternas respektive rektorsämbetets nuvarande befogenheter i detta hänseende är mestadels formella, och det rådande systemet innefattar endast en onödig omgång och

fördröjning av ärendenas handläggning. Garantier mot missbruk i detta hänseende kan erhållas genom att införa möjlighet till ett besvärsmåttande.

Slutligen skall här två frågor behandlas, vilka i detta sammanhang ej saknar relevans, nämligen dels universitetspedagogiken, dels ock den ökade tillströmningen av studenter till de icke spärrade fakulteterna.

Frågan om universitetspedagogiken kräver enligt vår mening betydande uppmärksamhet. De pedagogiska problemen i samband med den undervisning som förmedlas genom universitetens/högskolornas försorg är emellertid så olika de problem som föreligger inom övriga skolformer att dessa skolors pedagogiska erfarenheter icke utan vidare kan överföras till universiteten. En utredning om universitetspedagogiken och universitetslärares pedagogiska utbildning anser vi därför vara ytterst påkallad.

Den starka expansion av universiteten som i propositionen förutses måste innefatta högst betydande problem för särskilt de icke spärrade fakulteterna. Att märka är vidare att belastningen på vissa universitet, särskilt Stockholms universitet, av allt att döma blir större än på andra. Det kan under sådana omständigheter komma att möta svårigheter att särskilt vid Stockholms universitet uppehålla det fria inträdet till vissa fakulteter. Å andra sidan är spärrar av detta slag otillfredsställande, och det skulle uppstå särskilt stora problem om man exempelvis spärrade de filosofiska fakulteterna i Stockholm utan att vidtaga motsvarande åtgärder på andra håll. Vi anser emellertid att man bör kunna pröva en förändring av det nuvarande inregistreringsförfarandet, så att tillträde till undervisningen i de icke spärrade fakulteterna förutsätter föranmälan i god tid, exempelvis före slutet av nästföregående termin. Även denna fråga synes böra utredas.

Med anledning av det ovan anförda hemställes,
att riksdagen måtte

A) besluta

1. att beträffande de anslag under rubriken *Högre utbildning och forskning* i åttonde huvudtiteln som hänför sig till myndigheter under kanslersämbetets tillsyn ämbetets styrelse skall äga rätt att besluta, att medel som inbesparas på ett anslag må användas till förstärkning av annat anslag, dock ej till inrättande av andra befattningar än arvodes-tjänster eller ändring av lönevillkoren för redan inrättade tjänster;

2. att en mot 1956 års universitetsstatuters bestämmelse i 2 § 1 mom. svarande paragraf införes i de nya stadgarna för universitetsväsendet;

3. a) att fakultetsberedning skall bestå av nio ledamöter av vilka fem utses inom förslag, upprättade av de berörda fakulteterna,

b) att en fakultetsberedning inrättas beträffande teologi samt en fakultetsberedning beträffande humaniora;

4. att utrustningsnämnden för universitet och högskolor skall upphöra som självständigt verk och från och med budgetåret 1964/65 inordnas i kanslersämbetet;

5. att majoriteten i varje utbildningsnämnd skall utgöras av akademiska lärare tillhörande fakultet respektive sektion;

6. att förvaltningschef (akademidirektör) skall vara underordnad rektor;

7. att i institutionsprefektens befogenheter skall ingå rätt att förordna assistenter, amanuenser och biträdespersonal vid institutionen;

B) i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt utredning avseende *dels* universitetspedagogiken och universitetslärarnas pedagogiska utbildning, *dels* en omläggning av nuvarande inregistreringsförfarande vid de icke spärrade fakulteterna, så att tillträde till undervisningen i varje ämne göres beroende av föranmälan viss tid före undervisningens början.

Stockholm den 17 april 1964

Gunnar Heckscher

Gösta Bohman

Leif Cassel

Rolf Eliasson

Nils G. Fröding

Tage Magnusson

Eric Nilsson

Sixten Palm

Karin Wetterström